

Małgorzata Mroczkowska
logopeda
Poradni Psychologiczno- Pedagogicznej
w Opolu Lubelskim

Jak pracować nad rozwijaniem mowy dzieci w wieku przedszkolnym.

Publikacja ta skierowana jest przede wszystkim do nauczycieli i wychowawców przedszkoli i dotyczy tych dzieci, u których rozwój mowy nie przebiega w sposób prawidłowy. Oczywiście nie jest ona w stanie zastąpić konsultacji z logopedą- jednak nie zawsze jest to możliwe. Niekiedy sami rodzice nie dostrzegają lub nie chcą dostrzec problemu, jaki ma ich dziecko, czasami dotarcie do specjalisty jest bardzo trudne. Ważnym warunkiem prawidłowego rozwoju mowy jest jak najwcześniejsze rozpoczęcie jej stymulacji. W okresie przedszkolnym dzieci są niezwykle podatne na oddziaływanie wychowawcze- czas ten często w dużym stopniu przesadza o późniejszym rozwoju danego dziecka. Ponieważ nauczyciele przedszkoli są osobami mającymi, oprócz rodziców, największy kontakt z dziećmi w wieku od 3-go do 7- go roku życia, mogą w znacznym stopniu przyczynić się do poprawy słownego funkcjonowania swoich podopiecznych.

Opracowanie ze względów praktycznych podzieliłam na następujące części:

1. Etapy kształtowania się mowy.
2. Przyczyny i rodzaje zaburzeń mowy.
3. Propozycje ćwiczeń korekcyjnych oraz stymulujących sprawność językową.

Ad.1

Mowa jest aktem w procesie porozumiewania się. Określone w danym języku symbole

dźwiękowe stanowią środek komunikacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą. Środek ten musi uwzględniać współczesne zwyczaje i normy językowe znane zarówno nadawcy jak i odbiorcy. Znajomość ta dotyczy takich aspektów języka jak:

- system semantyczny{ znaczeniowy}
- system syntaktyczny{ składniowy}
- system fonologiczny{ dźwiękowy}.

Mowa dziecka, zanim stanie się taka jak mowa dorosłych kształtuje się przez wiele lat- od pierwszego krzyku noworodka aż do 7-go roku życia, kiedy zostanie zakończony proces kształtowania się mowy.

Wyróżnia się kilka etapów rozwoju mowy :

A.-okres melodii- jest to etap przygotowawczy- w I fazie dziecko używa zaledwie kilku fonemów, wyrażając nimi swój stan emocjonalny- głuzenie. Pojawia się ono samoistnie u zdrowego dziecka mniej więcej ok. 2, 3, 4-go miesiąca życia. Tutaj należy zaznaczyć, że nawet głuche dzieci przechodzą ten etap. W II fazie okresu melodii obserwuje się u dziecka tzw. gaworzenie- czyli zamierzone i świadome powtarzanie dźwięków. Dziecko dzięki nabywaniu takich cech jak: zaostrenie spostrzegawczości, zwiększenie uwagi, bardziej pewnej pamięci, naśladuje dźwięki, które wydało przypadkowo wskutek ustawicznego ruchu różnych narządów artykulacyjnych oraz dźwięki, których brzmienie uchwyciło od otoczenia.

Gaworzenie jest więc treningiem aparatu mowy i słuchu. U dzieci głuchych raczej ten etap się nie pojawia samoistnie..

B.-okres wyrazu-przypada na 1- 2 rok życia, całą wypowiedź dziecka reprezentują wyrazy-sygnały. Odnoszą się one do najważniejszego momentu danej , przeżywanej przez dziecko sytuacji. Często czynnikiem różnicującym znaczenie wypowiedzi są t.z.w. elementy prozodyczne{ melodia, akcent i rytm}. W I fazie tego okresu występują wypowiedzi jednowyrazowe, zaś w II fazie dzieci zaczynają posługiwać się wypowiedziami dwu lub wielowyrazowymi. Nie oznacza to jednak, że każda wypowiedź dwuwyrazowa jest zdaniem składającym się z podmiotu i orzeczenia, a każda wielowyrazowa- zdaniem rozwiniętym o poprawnej strukturze gramatycznej- są to najczęściej zlepki wyrazów lub fragmenty zdania. Pod koniec tego okresu dziecko może czynnie używać około 300 wyrazów, a rozumie ich znacznie więcej.

C- okres zdania- obejmuje on wiek 2- 3 lat, w tym okresie wyłaniają się poszczególne kategorie gramatyczne, gwałtownie wzbogaca się słownik dziecka. Prawidłowo rozwinięty 3- latek powinno w sposób czynny używać ok. 1000- 1500 słów, a rozumieć ich znacznie więcej. Większość dzieci w wieku 3 lat potrafi już budować zdania rozwinięte składające się z podmiotu, orzeczenia, dopełnienia bliższego i dalszego. Ponadto dzieci zaczynają budować różne rodzaje zdań złożonych.

D- okres swoistej wymowy dziecięcej- jest to ostatni okres rozwoju mowy dziecka- w tym czasie mowa stale rozwija się i wzbogaca nie tylko ilościowo/ tzn. nie tylko zwiększa się zakres słownika/ ale i jakościowo/ dziecko uczy się już coraz częściej języka w poprawnych formach gramatycznych/.

W okresie przedszkolnym obserwuje się szybki wzrost używanych przez dzieci słów/ już nigdy w okresie późniejszym rozwój nie będzie tak szybki /. Na początku pobytu w przedszkolu/ zakładając, że maluch uczęszcza od „ trzylatków”/ zna przeciętnie ok. 1000- 1500 słów a pod koniec tego okresu rozwojowego zasób znanych słów sięga 3000- 4000 tysięcy. Do piątego roku życia dziecko przyswaja sobie na ogół wszystkie formy koniugacyjne i deklinacyjne, a w 6- 7 roku potrafi używać prawie każdej formy zdania.

W sposób praktyczny wygląda to tak: dziecko przychodzące po raz pierwszy do placówki i mające 3 lata rozumie większość z tego, co do niego mówimy, jeśli treść naszych wypowiedzi nie wykracza poza zakres jego wcześniejszych doświadczeń. Tworzy zdania niezbyt spójne pod względem gramatycznym { dam piesu, nie lubię zupów itp.}.Zadaje wiele pytań, chociaż niezbyt jasno sprecyzowanych. W zakresie artykulacji powinny już występować następujące dźwięki” a, o, e, u, i, y, ą, ę, p, m, b, pi, bi, mi, f, w, fi, wi, t, d, n, l, ś, ź, ć, dź, h, j, ł. Dziecko ma prawo przestawiać głoski w wyrazach, opuszczać je- zniekształcenia struktur wyrazów w tej grupie wiekowej są zupełnie prawidłowe.

Nieco starszy, 4- letni przedszkolak zaczyna rozumieć polecenia zawierające wyrażenia przyimkowe typu: na, pod, w, przed, za, obok. Umie mówić już nie tylko o tym, co się dzieje tu i teraz, ale również o tym, co się działo wcześniej i co się wydarzy w przyszłości. Tworzy neologizmy np. pan roweruje, mama nożuje chleb i.t.p. Wymowa 4- latka staje się coraz bardziej dokładna, usprawniają się narządy artykulacyjne, pojawiają się głoski s, z, c, dz.

Dziecko 5- letnie w swoich wypowiedziach, które są już wielozdaniowe, uwzględnia zależności przyczynowo- skutkowe oraz kolejność wydarzeń. Doskonali się wymowa- pojawiają się głoski sz, ż, cz, dź, r. Tak naprawdę do 6- tego roku życia wymowa powinna być już ustalona, ale w dalszym ciągu trwa proces doskonalenia się języka.

Ponieważ codzienna praktyka wskazuje na to, że u dużej liczby dzieci proces rozwoju mowy nie przebiega w sposób tak idealny, przejdę w dalszej części mojego opracowania do rozważań na temat przyczyn takiego stanu rzeczy.

Ad2.

Przyczyny zaburzeń mowy można z grubsza podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Do zewnętrznych zalicza się głównie błędy popełniane przez osoby wychowujące dziecko

- brak doświadczeń werbalnych/ zdarza się, że opiekunowie nie mówią do dziecka/
- słownik osób opiekujących się dzieckiem jest ubogi, występują w nim liczne agramatyzmy
- sztuczne spieszczenie i używanie tzw. języka dziecięcego
- wady wymowy opiekunów, posługiwanie się dialektami, wymowa niezbyt wyrazista
- pozostawianie dziecka „ sam na sam” z telewizorem

Natomiast do przyczyn tkwiących w dziecku zaliczamy:

- upośledzenie narządu słuchu
- uszkodzenie centralnego układu nerwowego
- wady anatomiczne narządów mowy- rozszczep, porażenie mięśni często współistniejące z M.P.Dz. lub obniżenie sprawności aparatu artykulacyjnego
- nieprawidłowe nawyki ułożenia języka spowodowane między innymi wadliwym sposobem oddychania
- powiększone migdałki lub występujące polipy
- zaburzenia słuchu fonematycznego
- upośledzenie umysłowe

Podział zaburzeń mowy

W literaturze przedmiotu istnieje wiele klasyfikacji, ale w uproszczeniu można je podzielić na trzy wielkie grupy:

1. Różnego rodzaju niemoty i opóźnienia rozwoju mowy

W tej grupie wyróżniamy

- alalię audiogenną, spowodowana brakiem słuchu lub niedosłuchem
- alalię- niewykształcenie się mowy
- afazje- utrata mowy następuje po jej wykształceniu na skutek uszkodzenia substancji mózgowej
- opóźnienie rozwoju mowy – samoistne/ bez współistniejących zaburzeń/ oraz niesamoistne- towarzyszące np. upośledzeniu umysłowemu lub innemu zaburzeniu

2. Lżejsze lub cięższe wady wymowy lub rezonansu

Tutaj można mówić o różnego rodzaju dyslaliach:

- deformacje głosek- sposób ich realizacji nie ma odpowiednika w polskim systemie fonologicznym/ np. artykulacja międzyzębowa
- substytucje, czyli zastępowanie głosek innymi- np. sz= s,r= l lub j k= t i t.p.
- opuszczanie głosek np. kot= ot, samolot= amolot i t.p.
- zmącenie rezonansu objawiające się charakterystycznym poszumem nosowym, przy rozszczepach najczęściej dochodzi do tzw. nosowania otwartego, przy polipach, skrzywieniach i zwężeniach przegrody nosowej- do nosowania zamkniętego.

3. Jąkanie i gielkot- zaburzeń tych w tej publikacji nie ma sensu szerzej omawiać, gdyż w przypadku ich występowania niezbędny jest kontakt ze specjalistą i stosowanie się do jego zaleceń- Jąkanie charakteryzuje się brakiem koordynacji pomiędzy pracą mięśni artykulacyjnych, fonacyjnych i oddechowych dotyczy ono tzw. prozodii, czyli tempa, rytmu, intonacji i akcentu wypowiedzi.

Ad.3.

Ponieważ w warunkach przedszkola macie państwo możliwość wspomagać rozwój mowy u waszych przedszkolaków oraz zapobiegać ewentualnym zaburzeniom, chciałabym zaproponować szereg ćwiczeń do wykorzystania w pracy z dziećmi.

Podzieliłam je na następujące grupy:

- A/ ćwiczenia funkcji słuchowych
- B/ ćwiczenia aparatu oddechowego
- C/ ćwiczenia narządów artykulacyjnych
- D/ ćwiczenia korekcyjne w najczęściej spotykanych wadach wymowy
- E/ ćwiczenia rozwijające ekspresję słowną

. A/

ćwiczenia z wykorzystaniem bodźców niewerbalnych

- rozpoznawanie dźwięków z otoczenia
- odróżnianie głosów zwierząt i pojazdów
- odtwarzanie rytmu
- liczenie dźwięków,
- lokalizacja źródła dźwięku
- różnicowanie tempa, natężenia i czasu trwania sygnału dźwiękowego

ćwiczenia z wykorzystaniem bodźców werbalnych

- różnicowanie głosek różniących się jedną cechą
np. ssss- syk węża -- zzzz- jakiś owad

szszsz- szum wiatru--sssss – syczy woda w czajniku, żżżżż- piłowanie drzewa

kum- żaba--gul- indyk, bum- bęben-- puk – stukanie do drzwi,

www- leci samolot—fff- wieje wiatr itp.

- ćwiczenia pamięci słuchowej / słaba pamięć słuchowa jest bardzo częstą przyczyną problemów typu dyslektycznego/ - zapamiętywanie sekwencji kilku elementów
- { układ samogłosek, wyrazy, lista zakupów, kilka czynności itp.}
- ćwiczenia spostrzegawczości słuchowej/ np. takie same dźwięki czy inne/
- zabawy w rymowanki
- ćwiczenia analizy i syntezy słuchowej/ zgadnij, co mówię, zabawa w robota skandującego sylaby, szukanie przedmiotów na określoną głoskę itp.

B/

Prawidłowy sposób oddychania jest niezbędnym warunkiem właściwej artykulacji, ale, co ważniejsze, jest nieodzowne dla zdrowia. Dziecko oddychające w sposób patologiczny- przez usta, często chrapliwie- to dziecko chore. Niestety spotyka się coraz więcej dzieci alergicznych, u których obrzęk śluzówki jamy nosowej uniemożliwia oddychanie nosem. Tutaj niezbędna jest przede wszystkim pomoc lekarska, potrzebują jej również dzieci z przerostem migdałka gardłowego. Ale często się zdarza, że wadliwe oddychanie to tylko nawyk/ jeśli lekarz nie stwierdzi choroby/, należy w porozumieniu z rodzicami jak najszybciej pracować nad modyfikacją sposobu oddychania.

Dodatkowym argumentem przemawiającym za koniecznością zmiany jest fakt, że dzieci oddychające przez usta są gorzej dotlenione, występują u nich wady postawy/ zbyt płytki, szczytowy oddech nie rozwija jej pojemności/ a nawet mogą gorzej się uczyć/ mniejsze dotlenienie mózgu/ oraz. częściej występują u nich wady zgryzu i wymowy . Ciekawe propozycje ćwiczeń oddechowych zawarte są w pozycji pani E. Sachajskiej „ Uczymy poprawnej wymowy”.

Tutaj zaproponuję tylko kilka, ale najpierw przypomnę najważniejszą zasadę prawidłowego oddychania: należy uczyć dzieci pełnego oddechu torem brzuszno-dolnożebrowym , tzn. uświadomić im, że w procesie oddychania bierze udział przepona.

W tym celu prowadzimy takie ćwiczenia:

- huśtanie misia na brzuszku
- położenie książki na brzuchu dziecka i pokazanie, że przy wdechu ma się ona unosić do góry
- „napełnianie” brzuszka powietrzem
- dziecko trzyma złożone dłonie na brzuchu- przy wdechu czuje, że one się rozchodzą
- „pompy”- ćwiczenie to polega na tym, że dziecko leży na brzuchu na miękkim materacu, a nauczyciel obydwoma dłońmi lekko uderza co jakiś czas z tyłu przepony wypychając stamtąd powietrze{ służy to regulacji oddechu oraz uświadomieniu toru oddechowego}
- ćwiczenia dmuchania – bańki mydlane, piłeczki pingpongowe , zwierzątka z papieru
/ pamiętajmy o zasadzie „wdech nosem- wydech buzią”/
- przenoszenie drobnych elementów za pomocą słomki do napojów np. zabawa w łowienie rybek z papieru, nakładanie kropek biedronce, wzajemne karmienie się chrupkami przenoszonymi słomką itp.

. C/

Ćwiczenia te mają na celu:

- usprawnienie języka, warg, podniebienia miękkiego i żuchwy
- opanowanie przez dziecko umiejętności świadomego kierowania ruchami narządów artykulacyjnych
- uwrażliwianie miejsc artykulacyjnych w jamie ustnej istotnych dla prawidłowego wymawiania głosek
- usprawnienie koordynacji ruchowej narządów mowy
- wyuczenie prawidłowego połykania/ z czubkiem języka uniesionym ku podniebieniu/

Ćwiczenia żuchwy

- opuszczanie i podnoszenie żuchwy, przesuwanie na prawo i lewo, wykonywanie kółeczek szczęką, ziewanie energetyczne/ dziecko ziewa trzymając palce na stawach skroniowo-szczękowych/, ruchy żucia

Ćwiczenia warg

- naśladowanie karetki pogotowia, szczekania psa, miauczenia kota, cmokanie, parskanie, „rysowanie” w powietrzu złożonymi wargami, jedzenie wargami.

Ćwiczenia języka

- w celu usprawnienia języka proponuję opowiadanie o „Babie w buzi”
„w waszych buziach mieszka baba/ język/, która codziennie czyści swoje mieszkanie czyli buzię. Najpierw dokładnie myje sufit/ podniebienie/, potem ścianę z prawej strony i z lewej/ policzki/. Jak już sufit i ściany są czyste, baba myje okna/ zęby/ od strony wewnętrznej i zewnętrznej, a później podłogę/ część za dolnymi ząbkami/. Mieszkanie jest już czyste, teraz baba czyści komin/ język sięga do nosa/ i schody/ przesuwamy język na brodę/. Na koniec baba trzepie dywany/ szybkie ruchy wysuniętego języka/

Historyjkę można opowiadać w wielu wersjach- np. język to myszka, kotek, piesek itp. W mojej praktyce logopedycznej zawsze wykonuję pomoc- np. omawiane zwierzątko wykonane z papieru, które służy również do ćwiczeń oddechowych.

- inne ćwiczenia- kląskanie jak konik, mlaskanie, mycie ząbków, jedzenie jak kotek, wypychanie

policzków językiem, wysuwanie szerokiego i wąskiego języka itp.

Ćwiczenia podniebienia miękkiego

- są to takie ćwiczenia, jak: kaszlanie, ziewanie, płukanie gardła, chrząkanie, chrapanie, zabawy sylabami typu: ku, uku, uk, gu, ugu, kuku.

Ponieważ zestaw wszystkich znanych ćwiczeń znacznie przekracza objętość tej publikacji, podałam tylko przykłady, natomiast zainteresowanych odsyłam do fachowej literatury.

D/

U dzieci w wieku przedszkolnym spotykamy różne wady wymowy. Jeśli są to deformacje, należy dziecko jak najszybciej skierować do logopedy, ponieważ im dłużej utrzymuje się wadliwy nawyk, tym trudniej go zmienić.

Natomiast przy substytucjach czyli zamianie głosek można rozpocząć ćwiczenia w przedszkolu. Idealem byłoby, gdyby logopeda zbadał dzieci i opracował zalecenia.

Najczęściej spotykane substytucje w grupie dzieci przedszkolnych:

- sz, ż, cz, dż = s, z, c, dz lub ś, ź, ć, dź s, z, c, dz.= ś, ź, ć, dź.

- r= l , r= j lub l= j

- k, g = t, d

- wymowa ubezdźwięczniona

W każdym przypadku najważniejszą sprawą jest ustalenie przyczyny zaburzenia. Może to być np. niedostateczna sprawność narządów artykulacyjnych/ wtedy koniecznie trzeba rozpocząć od ćwiczeń usprawniających. Innym powodem bywa zaburzony słuch fonematyczny czyli brak umiejętności słuchowego różnicowania głosek zbliżonych jakąś cechą fonetyczną/ np. dziecko nie różnicuje głosek sz i s, albo p i b./ Wówczas zaczyna się ćwiczenia od ćwiczeń różnicujących. W swoich ćwiczeniach przy różnicowaniu dźwięku sz. i s umawiam się z dziećmi, że przy wymawianiu głoski sz klaszczemy nad głową a przy wymawianiu s- tupiemy.

Początkowo uczymy, a dopiero potem wymagamy, aby dzieci same ilustrowały ruchem wypowiedziany dźwięk. Koniecznie należy sprawdzać każde dziecko indywidualnie, gdyż zdarza się, że niektóre dzieci po prostu naśladują innych, natomiast sama umiejętność różnicowania jest im obca.

Nie będę tutaj opisywać zabaw różnicujących inne głoski- powyższy przykład powinien być dla państwa inspiracją, a obserwując pracę nauczycieli przedszkoli wiem, że mają bardzo bogate pomysły dotyczące ćwiczeń z dziećmi.

Praca z każdą głoską przebiega według następującego schematu:

- wywołanie głoski
- automatyzacja w izolacji
- automatyzacja w nagłosie
- w śródgłosie
- w wygłosie
- w zbiegach spółgłoskowych
- w grupach wyrazowych
- w zdaniach
- w wierszykach
- w mowie spontanicznej

Głoska sz : określamy najważniejsze cechy język dotyka waleczka dziąsłowego tuż za górnymi ząbkami, buzia okrągła, zęby złączone. Bardzo dobrym sposobem jest wymawianie sz z jednoczesnym dmuchaniem na jakiś drobny element- szszsz. Utrwalamy ją w izolacji szumiąc na kawałek watki, bańki mydlane/ Później postępujemy według schematu. Dzieci mogą tworzyć słowniczkę rysunkową z poznanymi wyrazami. W procesie automatyzacji można prowadzić różne gry- pamięciowe, rozwiązywanie zagadek, rebusy fonetyczne, tworzenie ciągów wyrazowych w określonych kategoriach itp. Zajęcia takie nie tylko poprawiają artykulację, ale służą też szerzej pojętemu rozwojowi kompetencji językowych dzieci. Prowadzenie słowniczka jest konieczne, gdyż zalecenie utrwalania materiału językowego w domu angażuje do współpracy rodziców, a bez tej współpracy na pewno trudno będzie oczekiwać szybkich efektów. Na bazie własnych obrazków dzieci mogą układać zdania, zgadywać, co się ukryło, zadawać zagadki kolegom. Należy pamiętać o tym, że wymowa jest utrwalona, jeśli dziecko prawidłowo nazywa przedmioty i obrazki a nie tylko powtarza za nami. Podobnie postępujemy przy utrwalaniu pozostałych głosek tego szeregu. Bogaty materiał językowy znajduje się w wielu pozycjach, m.in. w „Minimum logopedycznym nauczyciela przedszkola” G. Demel.

Głoska r –Jeśli podejrzewacie, że przyczyną braku r jest zbyt krótkie wędzidełko, należy to skonsultować z logopedą. Do niego wyślijcie też dziecko, jeśli wymawia ono r w sposób nieprawidłowy/ tzn. nie jest to l ani j, lecz deformacja/. Do wymawiania tej głoski niezbędna jest duża sprawność języka. O części ćwiczeń wspominałam już wcześniej. Najważniejsze z nich to: szybkie uderzenie czubkiem języka o podniebienie, „ cmokanie” językiem o podniebienie, mlaskanie środkiem języka, szybkie wymawianie głosek ttt, ddd, nnn, td, teda, tede, tdn, tedet, itp. z czubkiem języka uniesionym ku podniebieniu, czyli dziąsłowo. Czasami po takich ćwiczeniach pojawia się głoska r, lecz najczęściej trzeba ją wywołać. Po usprawnieniu języka można każdemu dziecku powtarzać dddd do podniebienia / tuż za zębami/ i potrącamy palcem dziecka czubek języka od spodu. Po uzyskaniu wibracji w ten sposób po jakimś czasie stopniowo zabieramy palec/ lecz nie uprzedzajmy o tym dziecka/- wibracja jeszcze chwilę może się utrzymywać. Prawdopodobnie r pojawi się w połączeniach dra, dro, dre, dru, dry- i od tych sylab można rozpocząć automatyzację, potem przechodzimy do wyrazów rozp. się od tych sylab. Później utrwalamy wyrazy zawierające grupę spółgłoskową dr w śródgłosie- np. wiadro, biedronka itp. Również w przypadku tej głoski polecam przygotowywanie przez dzieci słowniczka obrazkowego. Dalsze postępowanie: tra atra, bra, abra, pra, apra, wra, awra, fra, afra, gra, agra, kra, akra – dopiero później samodzielna głoska r. Lektura jak przy wcześniej omawianej głosce.

Często spotykaną substytucją jest zamiana głosek k g na t d. Głoski te powinny się pojawić około 4-5-go roku życia, ale zdarzają się dzieci 6-letnie z tym problemem. Z mojego doświadczenia wynika, że jeśli nie ma tych głosek u dziecka 4-letniego, to powinno się je wywołać, gdyż najszybciej się je wtedy utrwała/ nieprawidłowa wymowa trwała zbyt krótko, by utrwaliło się to w systemie fonologicznym dziecka/, natomiast dość długo trwa utrwalanie tych głosek u dziecka 6-letniego, ponadto muszę wtedy przeprowadzić całą procedurę różnicowania opozycji k g: t d, czego w zasadzie nie ma potrzeby robić u dziecka 4- letniego

/młodsze dzieci nie mają najczęściej trudności z różnicowaniem wymowy tych dźwięków/.
Sposób wywołania: dziecko powinno leżeć, gdyż wtedy masa języka jest przesunięta do tyłu, przyciskamy czubek języka do dolnych zębów i polecamy dziecku, aby wymawiało ttt- najczęściej od razu udaje się uzyskać głoskę k. Tył języka musi zetknąć się z podniebieniem, jeśli tak się nie dzieje- prowadzimy ćwiczenia podniebienia miękkiego/ punkt 3.C/.
Po uzyskaniu k utrwalamy ją w analogiczny sposób, jak głoski szeregu szumiącego. Jeśli nie ma problemu z dźwięcznością, głoska g powinna pojawić się samoistnie.

Wymowa bezdźwięczna – przyczyną jest najczęściej zaburzenie słuchu fonematycznego, chociaż może to być również osłabiony słuch fizjologiczny lub np. wiotkość krtani czy też brak koordynacji pomiędzy pracą więzadeł głosowych a praca narządów artykulacyjnych.

Wada ta może mieć odbicie w piśmie i dotyczy aż 13 par głosek języka polskiego. Nauczyciel może w formie zabawy sprawdzać, czy dzieci różnicują słuchowo głoski tych szeregów:

zestaw wyrazów dźwiękonaśladowczych do ćwiczeń

www- fff	leci samolot- wieje wietrzyk
buch, buch- puk, puk	stukanie młotkiem- pukanie do drzwi
bzzz- sss	leci osa- syczy wąż
dzyń, dzyń- cyk, cyk	dzwonek dzwoni- świerszczyk cyka
żżż- szszsz	piłowanie drewna- szum lasu
ziu ziu- sio, sio	zimno- odganiamy kury
tu, tu- ddd	trąbka trąbi- szczekamy zębami
ko ko, gul, gul	kura- indyk

Czasami wystarczy pokazać dzieciom, że przy niektórych głoskach drgają struny głosowe, a przy innych nie- jeśli przyczyna tkwi w zbyt słabej pracy więzadeł głosowych- może to wystarczyć. W sytuacji, gdy dziecko w grupie 6-latków ma problem z dźwięcznością- konieczny jest kontakt z logopedą- z mojego doświadczenia wynika, że wada ta jest dość trudna do usunięcia. W związku z tym, że ma odbicie w piśmie, dobrze byłoby ją wyeliminować przed rozpoczęciem nauki.

Uwaga ta dotyczy wszystkich wad wymowy- sytuacja idealna jest wówczas gdy dziecko rozpoczynające naukę w szkole podstawowej ma już w pełni ukształtowany system językowy we wszystkich aspektach: syntaktycznym, semantycznym i fonologicznym

E/

Ponieważ zbyt często zdarza mi się obserwować, że rodzice a nawet niektórzy nauczyciele dostrzegają problem dziecka leżący wyłącznie w sferze artykulacyjnej, nie zauważając zupełnie faktu, że dziecko nie jest w stanie zbudować zdania poprawnego pod względem gramatycznym a nawet nie rozumie trudniejszych konstrukcji zdaniowych. Dzieci te często nie potrafią wykonać poleceń typu: postaw auto za stołem, stań przed kolegą, połóż to pod krzesłem/ wyrażenia przyimkowe/, najpierw dotknij nosa a potem klaśnij, zanim zjesz, umyj ręce/ następstwa czasowe/. Czasami w czasie pracy z grupą trudno jest dostrzec, że dziecko ma takie problemy, ponieważ może się ono niechętnie odzywać/ co kojarzy się raczej z nieśmiałością niż z opóźnieniem sfery językowej/. Można sprawdzać zakres rozumienia poleceń

tego typu przez dzieci w czasie celowo zaplanowanych zabaw, np. chowanie zabawek lub zabawa w chowanego.

Rozwijanie kompetencji znaczeniowej i wzbogacanie słownictwa

– zabawy z ciągami wyrazowymi – wykluczanie wyrazu, który „nie pasuje” do pozostałych/ np. kot, krowa, but, koza \ jajko, mleko, bułka, auto- dziecko ma znaleźć zbędny wyraz i wyjaśnić, dlaczego on nie pasuje.

– innym sposobem jest uzupełnianie zestawu wyrazów: spodnie, koszulka, sweter.....\ szafa, stół, łóżko.... .

– zadawanie pytań typu: czy to prawda, że – koń ma cztery nogi?, samochód pływa po rzece?, słoń mieszka w budzie?, wiosną kwitną kwiaty?, kura znosi jajka? itp.

– wybieranie właściwej odpowiedzi: gdy jest noc, to- śpimy, opalamy się, idziemy do przedszkola\ gdy pada deszcz, to potrzebny jest parasol, bębenek, talerz\ dzieci chodzą do szkoły po to, żeby- uczyć się, płakać, spacerować\ gdy jesteś zmęczony, to- biegasz, kupujesz, odpoczywasz itp.

– zabawy w wyszukiwanie wyrazów o przeciwnym znaczeniu: słoń jest duży a myszka...\ szyja kury jest krótka a szyja żyrafy... \ morze jest głębokie a basen....\ jabłko jest twarde a banan...\ cukierek jest słodki a cytryna... itp.

Podane powyżej przykłady mają za zadanie jedynie zasygnalizować pewne problemy związane ze stymulowaniem rozwoju mowy i zwrócić uwagę na różne aspekty rozwoju języka. Propozycje ćwiczeń mają na celu ukierunkowanie pracy bardzo twórczych i pomysłowych nauczycieli przedszkoli.

Artykuł ten nie wyczerpuje wszystkich zagadnień związanych z usprawnianiem mowy u dzieci, ale wnikliwa lektura z całą pewnością pomoże nauczycielom, którzy chcą pomóc swoim podopiecznym. Przecież prawidłowe mówienie to podstawowe prawo każdego człowieka. Znamy wiele przypadków zaburzeń nerwicowych spowodowanych niezaspokojeniem potrzeby porozumiewania się. Często matki dzieci z opóźnionym rozwojem mowy informują logopedę, że dziecko jest bardzo nerwowe „bo nikt go nie rozumie”. Oczywiście nie można obarczać nauczyciela przedszkola odpowiedzialnością za korygowanie wad wymowy, bo to należy do logopedy, ale odpowiednie postępowanie pracowników przedszkola może zapobiec ewentualnym zaburzeniom- a konsekwencji pomóc dziecku. A o to chyba wszystkim chodzi!!!

Bibliografia :

Demel G. Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola
Toczyńska B. Elementarne ćwiczenia dykcji

Pancerzyńska A. Propozycje zabaw i ćwiczeń do rozwijania ekspresji słownej dzieci przedszkolnych

Styczek I. Logopedia

Sachajska E. Uczymy poprawnej wymowy

Sawa B. Dziecko z zaburzeniami mowy

Stecko E. Wczesne rozpoznawanie i leczenie zaburzeń mowy

Korzon A. Wychowanie słuchowe dzieci z wadą słuchu

Kaczmarek L. Nasze dziecko uczy się mowy

Opracowała Małgorzata Mroczkowska